

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА
ФАКУЛЬТЕТ ІНФОРМАЦІЙНИХ І ПРИКЛАДНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ УПРАВЛІННЯ

КОВТУН ЛІЛІА ПЕТРІВНА

Допускається до захисту:
в. о. завідувача кафедри
інформаційних систем управління,
д-р екон. наук, професор
_____ Ольга АНІСІМОВА
« _____ » _____ 20__ р.

**ЦИФРОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ
СТІЙКОСТІ В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ**

Спеціальність 029 Інформаційна, бібліотечна та архівна справа
Кваліфікаційна (бакалаврська) робота

Керівник:
Олена АРТЕМЕНКОВА, д-р філософії,
старша викладачка кафедри
інформаційних систем управління

(підпис)

Оцінка: ____ / ____ / ____
(бали за шкалою ЄКТС / за національного шкалою)
Голова ЕК: _____

Вінниця, 2026

АНОТАЦІЯ

Ковтун Л.П. Цифрові технології забезпечення інформаційної стійкості в освітньому середовищі. Спеціальність 029 «Інформаційна, бібліотечна та архівна справа», освітня програма «Документознавство та інформаційна діяльність». Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, 2026. 46 с.

У кваліфікаційній (бакалаврській) роботі досліджено особливості використання сучасних цифрових технологій в умовах поширення дезінформації та зростання обсягів цифрового контенту в освітньому середовищі. Проаналізовано наукові підходи до трактування поняття інформаційної стійкості, визначено основні компоненти та представлено цифрові засоби, що допомагають протидіяти інформаційним загрозам. Досліджено особливості використання засобів перевірки інформації здобувачами вищої освіти та встановлено їх значення для формування навичок критичного аналізу інформаційних матеріалів. Відповідно до результатів дослідження розроблено прототип цифрового фактчекінгового інструменту на базі GPTs для виявлення дезінформації та розвитку навичок перевірки інформації.

Табл. 4. Рис. 30. Бібліограф.: 26 найменувань.

SUMMARY

Kovtun L.P. Digital technologies for ensuring information stability in the educational environment. Specialty 029 «Information, library and archival studies, educational program «Documentation and information services». Vasyl' Stus Donetsk National University, Vinnytsia, 2026. 46 p.

The bachelor's thesis investigates the peculiarities of using modern digital technologies in the context of the spread of disinformation and the increasing volume of digital content in the educational environment. Scientific approaches to the interpretation of the concept of information resilience are analyzed, the main components of this phenomenon are identified, and digital tools that help counter information threats are presented. The study examines the use of information verification tools by higher education students and determines their significance for the development of critical analysis skills in relation to information materials. Based on the research results, a prototype of a GPTs-based digital fact-checking tool was developed for detecting disinformation and developing information verification skills.

Tabl. 4. Fig. 30. Bibliograph.: 26 items.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ В ОСВІТІ.....	7
1.1. Сутність поняття інформаційної стійкості та підходи до забезпечення в освітньому середовищі	7
1.2. Застосування інструментів фактчекінгу в освіті для формування інформаційної стійкості.....	11
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ	19
2.1. Аналіз результатів емпіричного дослідження довіри здобувачів вищої освіти до медіа та їхнього досвіду взаємодії з інформацією	19
2.2 Можливість використання технології GPTs в освітньому середовищі.....	27
РОЗДІЛ 3. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ.....	31
3.1. Розробка прототипу GPTs-інструменту для освітнього середовища	31
3.2 Практичні рекомендації для закладів освіти щодо використання цифрових засобів забезпечення інформаційної стійкості	38
ВИСНОВКИ.....	42
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ	44

ВСТУП

Актуальність теми дослідження зумовлена зростанням інформаційного перенасичення, яке в умовах розвитку цифрового освітнього середовища ускладнює для учасників освітнього процесу відбір і перевірку достовірності джерел. Унаслідок цього зростають ризики використання недостовірної інформації, що може призводити до фабрикації та фальсифікації даних у навчальних і наукових роботах. Водночас стрімке поширення цифрового контенту та активне використання систем штучного інтелекту підвищують зазначені ризики, створюючи додаткові виклики для дотримання принципів академічної доброчесності.

Питання цифрової освіти та розвитку відповідних компетентностей досліджують О. Бондар і А. Глебова, а проблеми цифрової стійкості та протидії інформаційним загрозам розглядають В. Слюсар та Н. Панченко. Дезінформацію й маніпулятивні впливи в контексті сучасних інформаційних протистоянь і освітнього процесу аналізують Л. Дем'яненко, Є. Глушук і Г. Кузьменко. Питання інформаційної та медіабезпеки, а також їхній зв'язок з академічною доброчесністю висвітлюють Л. Порядченко, О. Лутченко та Н. Листопад, тоді як практичні підходи до протидії дезінформації та використання систем штучного інтелекту у навчанні й науці окреслюють Л. Требик, Є. Врублевська та К. Назаренко. Юридичні аспекти академічної недоброчесності розкривають Д. Новіков і А. Поляков, а вагомий внесок у розвиток медіа- та інформаційної грамотності здійснюють міжнародні організації, зокрема UNESCO, а також ініціативи OMEDIALITERACY і «Детектор медіа».

Окремої уваги потребують питання практичного застосування цифрових інструментів перевірки інформації в освітньому середовищі та оцінки їх ефективності. Не менш актуальним залишається вивчення довіри здобувачів освіти до інформаційних джерел і використання інструментів на основі штучного інтелекту.

Метою дослідження – обґрунтування підходів до захисту освітнього простору від дезінформації та розробка GPTs-інструмента для автоматизованого фактчекінгу.

Завданнями дослідження є:

1. Проаналізувати теоретичні засади використання цифрових технологій для забезпечення інформаційної стійкості в освітньому середовищі.
2. Дослідити цифрові інструменти, що застосовуються для виявлення та перевірки недостовірної інформації.
3. Узагальнити результати емпіричного дослідження щодо рівня довіри здобувачів вищої освіти до медіа та особливостей їх взаємодії з інформацією.
4. Розробити прототип цифрового інструменту на основі GPTs та визначити шляхи його вдосконалення.
5. Сформулювати практичні рекомендації щодо використання цифрових технологій для забезпечення інформаційної стійкості в освітньому середовищі.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення інформаційної стійкості в освітньому середовищі.

Предметом дослідження є цифрові технології забезпечення інформаційної стійкості в освітньому середовищі та особливості їх використання для протидії інформаційним загрозам.

Теоретичне значення одержаних результатів полягає в обґрунтуванні підходів до використання цифрових засобів забезпечення інформаційної стійкості в освітньому середовищі та визначенні ролі фактчекінгових інструментів у перевірці інформації.

Практичне значення роботи полягає у розробці цифрового фактчекінгового інструмента на базі технології GPTs, який може використовуватися в освітньому середовищі для перевірки інформації та навчальної підтримки користувачів. Розроблене рішення забезпечує аналіз інформаційних матеріалів, виявлення ознак дезінформації, перевірку достовірності повідомлень і надання довідкової інформації з питань фактчекінгу.

Апробація результатів дослідження. Результати дослідження висвітлено у фаховій науковій статті «Використання штучного інтелекту в соціальних мережах як зброї інформаційної війни», опублікованій у журналі «Вісник Книжкової палати». 2025. № 8. С. 7-14.

Структура кваліфікаційної (бакалаврської) роботи. Робота складається зі вступу, трьох основних розділів і шести підрозділів, висновків і списку використаних посилань (26 найменувань). Загальний обсяг роботи складає 46 сторінок друкованого тексту.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ В ОСВІТІ

1.1. Сутність поняття інформаційної стійкості та підходи до забезпечення в освітньому середовищі

Сучасне цифрове середовище характеризується стрімким розвитком соціокомунікаційних технологій, постійним зростанням обсягів інформації та активним використанням штучного інтелекту. У таких умовах інформація створюється, поширюється й споживається значно швидше, ніж раніше, що ускладнює критичне осмислення та перевірку фактів. В освітньому середовищі ця проблема є особливо актуальною, оскільки пов'язана з використанням інформації в навчальній та науковій діяльності. Заклади освіти мають навчати здобувачів не лише здійснювати пошук і створювати інформаційний контент, а й перевіряти інформацію, оскільки саме ці навички формують основу інформаційної стійкості та цифрової грамотності.

Саме тому варто розглянути наукові підходи до трактування поняття «інформаційна стійкість». Так, О. Петровський визначає інформаційну стійкість як здатність людини критично аналізувати інформаційні потоки, розпізнавати маніпулятивні прийоми та зберігати когнітивну цілісність у процесі взаємодії з медіаконтентом. Дослідник акцентує увагу на педагогічних підходах до формування цієї якості, зокрема на стратегії медіаосвіти, що передбачає постійне залучення здобувачів освіти до роботи з інформаційними джерелами, навчання їх аналізувати контент, перевіряти повідомлення на достовірність і оцінювати вплив медіа. Результатом такої діяльності є формування відповідального ставлення до інформації та усвідомлення суспільного впливу [1].

На основі наведених підходів сформовано власне визначення інформаційної стійкості з урахуванням особливостей освітнього середовища. Інформаційна

стійкість – це здатність самостійно орієнтуватися в цифровому інформаційному просторі, критично оцінювати інформацію, розпізнавати дезінформацію та відповідально користуватися інформаційними ресурсами. Тому для кращого розуміння структури доцільно виокремити основні компоненти (рисунк 1.1).

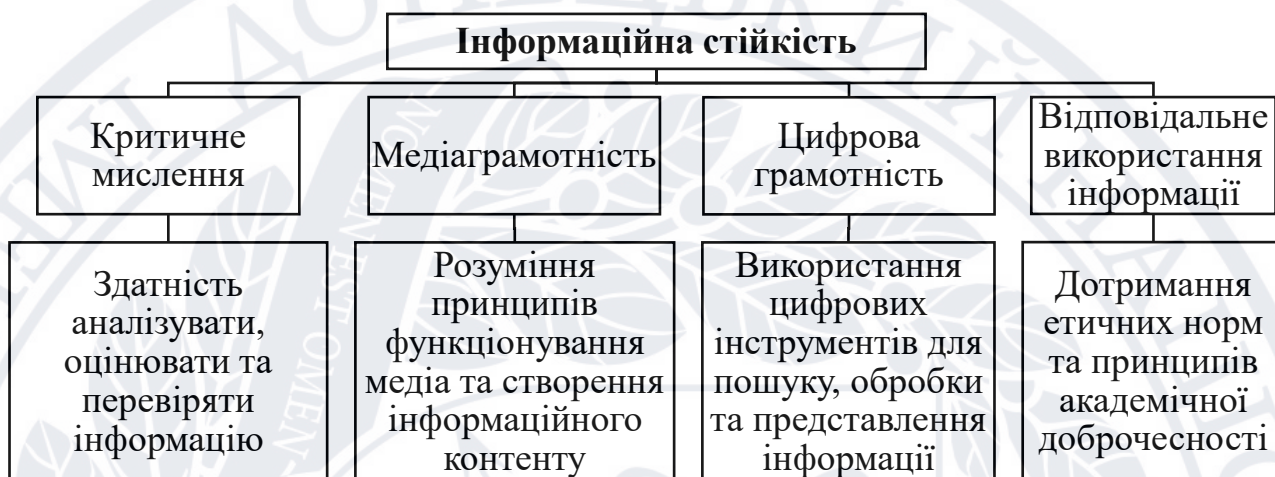


Рисунок 1.1 – Основні компоненти інформаційної стійкості в освітньому середовищі

Окрім теоретичного осмислення поняття, науковці приділяють значну увагу практичній реалізації. Зокрема, М. О'Ніл, Р. Акленд та Р. Каннін розглядають інформаційну стійкість як засіб протидії дезінформації та відновлення довіри до суспільних інституцій. Автори виокремлюють три ключові принципи роботи з інформацією: неупередженість, оперативність і прозорість. Також у дослідженні наголошується на важливості освітніх і дослідницьких ініціатив, що сприяють розвитку інформаційної грамотності [2].

Схожі ідеї представлено у роботі М. Авраменко та Д. Авраменко. На думку авторів, протистояти маніпуляціям у соціальних мережах можна через розвиток критичного мислення, медіаграмотності та використання інструментів фактчекінгу. Як приклад наводиться навчальний проєкт, у межах якого студенти щоденно аналізували резонансні новини з різних джерел: визначали основні тези, емоційні тригери, маніпулятивні прийоми та перевіряли факти. Така практика сприяє формуванню критичного ставлення до інформації та підвищенню рівня інформаційної стійкості [3].

Однак для ефективного формування інформаційної стійкості важливо розуміти не лише методи, а й фактори, що впливають на сприйняття інформації. У звіті Національної ради з науки і технологій Австралії (National Science and Technology Council) зазначено, що вразливість до дезінформації зумовлюється психологічними особливостями сприйняття інформації, рівнем довіри до джерел і соціальними чинниками. Врахування цих чинників дає змогу краще зрозуміти, чому одна й та сама інформація може по-різному сприйматися різними користувачами. Таким чином, увага має приділятися не лише поширенню недостовірної інформації, а й особливостям її сприйняття [4].

А. Ласкова-Ярмоленко та Т. Слинькова підкреслюють, що сучасний фахівець незалежно від галузі знань має володіти медіакомпетентністю як складовою професійної культури. У зв'язку з цим освітнє середовище висуває підвищені вимоги до рівня підготовки педагогів, адже формування медіаграмотності є необхідною передумовою підготовки кваліфікованих кадрів [5].

Важливим компонентом інформаційної стійкості в освіті є також дотримання принципів академічної доброчесності. Відповідно до статті 42 Закону України «Про освіту», академічна доброчесність передбачає відповідальне використання інформації, обов'язкове посилення на джерела та подання достовірних результатів навчальної і наукової діяльності [6]. Порухення цих принципів створює ризики поширення недостовірної інформації та негативно впливає на якість освітнього процесу. Крім того, Ю. Горбань та О. Олійник зазначають, що формування інформаційної культури особистості в умовах цифрової епохи безпосередньо пов'язане з розвитком цифрової грамотності, яка охоплює роботу з інформацією, цифрову комунікацію та забезпечення інформаційної безпеки. Високий рівень інформаційної компетентності сприяє дотриманню принципів академічної доброчесності та забезпечує відповідальне використання інформації в освітній і науковій діяльності [7].

Зазначені принципи реалізуються не лише на теоретичному рівні, а й через інституційні механізми. Зокрема, заклади вищої освіти розробляють і впроваджують внутрішні нормативні документи, що регулюють використання інформації в освітньому процесі. До них належать кодекси академічної доброчесності, положення про запобігання плагіату, фабрикації та фальсифікації, та документи, що визначають етичні засади освітньої діяльності.

До того ж, важливим інструментом забезпечення прозорості та дотримання принципів академічної доброчесності є відкритий доступ до результатів навчальної діяльності. Зокрема, заклади вищої освіти публікують бакалаврські та магістерські роботи в електронних репозитаріях, що дозволяє здійснювати перевірку академічних текстів і запобігати порушенням (рисунки 1.1 та 1.2).

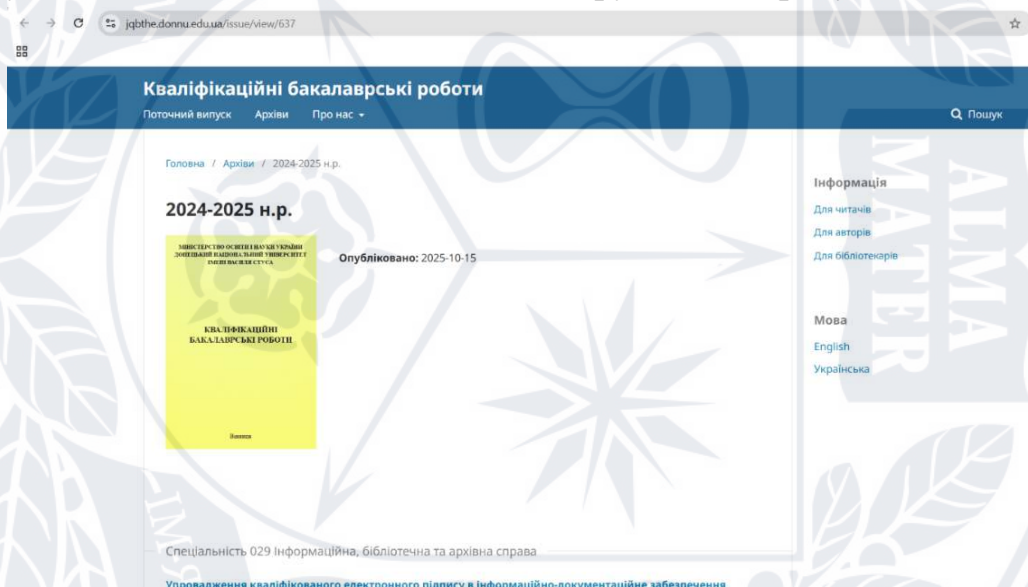


Рисунок 1.2 – Інтерфейс електронного архіву кваліфікаційних робіт Донецького національного університету імені Василя Стуса [8]

Розглянуті підходи свідчать про те, що інформаційна стійкість в освітньому середовищі може забезпечуватися комплексним використанням цифрових технологій, які сприяють розвитку критичного мислення, медіаграмотності, навичок перевірки інформації та дотриманню принципів академічної доброчесності. На основі узагальнення підходів виокремлено основні цифрові технології, які можуть бути використані здобувачами освіти для пошуку, аналізу та перевірки інформації, що відображено на рисунку 1.3.

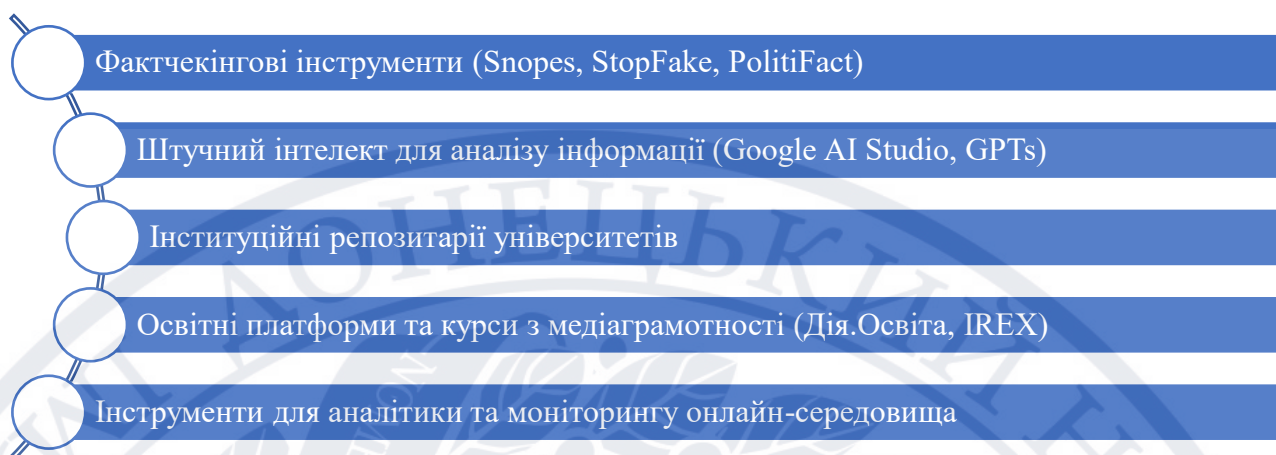


Рисунок 1.3 – Основні цифрові інструменти для формування інформаційної стійкості в освіті

Таким чином, інформаційна стійкість в освітньому середовищі є важливою передумовою формування відповідального, критичного й доброчесного ставлення до інформації та потребує поєднання теоретичних підходів, цифрових інструментів і освітніх практик.

1.2. Застосування інструментів фактчекінгу в освіті для формування інформаційної стійкості

Серед різноманітних цифрових технологій забезпечення інформаційної стійкості особливу увагу доцільно приділити саме інструментам фактчекінгу. На відміну від інших цифрових засобів, вони безпосередньо орієнтовані на перевірку достовірності інформації, виявлення дезінформації та аналіз джерел. Використання фактчекінгових платформ дозволяє не лише отримати результат перевірки, а й зрозуміти логіку оцінювання інформації, що сприяє розвитку критичного мислення та формуванню практичних навичок роботи з інформацією.

Згідно з даними «Exploding Topics», щодня у світі створюється понад 400 мільйонів терабайтів інформації, а загальний обсяг даних продовжує зростати високими темпами [9]. Така стрімка динаміка ускладнює відбір достовірних джерел і збільшує кількість неперевіреної інформації, що підвищує ризики

дезінформації. Тому надзвичайно важливим стає набуття практичних навичок фактчекінгу.

Однією з корисних цифрових платформ є Google Fact Check Explorer – інструмент, що дає змогу знаходити вже опубліковані фактчек-матеріали за ключовими словами, темами, іменами публічних осіб, окремими твердженнями або зображеннями (рисунк 1.4). Сервіс дозволяє швидко переглядати результати перевірки фактів, пов'язані з певним запитом, а також уточнювати пошук за допомогою окремих мовних параметрів. Користувач може вводити як короткі ключові слова, так і повні цитати, що робить пошук більш гнучким і зручним. Важливою перевагою цього інструмента є те, що він об'єднує матеріали з різних незалежних фактчекінгових організацій.

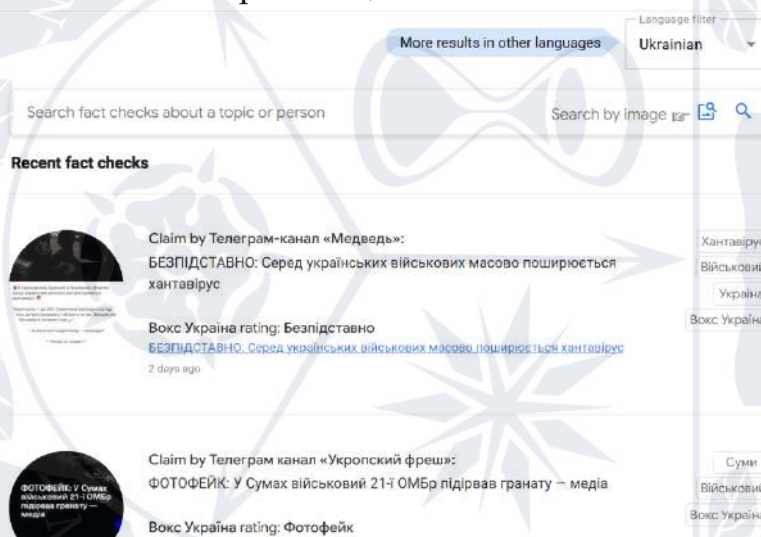


Рисунок 1.4 – Інтерфейс сервісу Google Fact Check Tools [10]

Окремою функцією інструмента є можливість пошуку перевірок фактів, пов'язаних із зображеннями. Для цього можна або вставити URL-адресу зображення, або завантажити його безпосередньо в систему. Завдяки цьому сервіс охоплює не лише текстову, а й візуальну складову. Також Google Fact Check Explorer надає доступ до хронологічного перегляду останніх фактчеків, що дозволяє відстежувати нові перевірки та актуальні теми. Таким чином, інструмент поєднує функції пошуку, навігації та швидкого доступу до вже опублікованих матеріалів із перевірки фактів, забезпечуючи зручний механізм для роботи як з текстовими, так і з візуальними джерелами.

До найвідоміших фактчекінгових ресурсів в Україні належить StopFake, який було запущено 2 березня 2014 року з ініціативи Могилянської школи журналістики для протидії поширенню дезінформації про події в Україні. Проєкт функціонує як журналістський хаб, що системно виявляє та спростовує фейки, аналізує пропагандистські наративи, формує архів прикладів маніпуляцій і сприяє розвитку медіаграмотності через навчальні матеріали та тренінги з верифікації інформації. StopFake позиціонується як незалежна редакція, що дотримується професійних стандартів журналістики та міжнародних принципів фактчекінгу, а також забезпечує широке охоплення аудиторії завдяки багатомовним публікаціям. Відповідно до звіту за 2024 рік сайт відвідало понад 600 000 користувачів, а загальна кількість переглядів перевищила 1,2 млн, що свідчить про значний інтерес аудиторії до ресурсів перевірки інформації [11].

Не менш важливим напрямом діяльності StopFake є використання соціальних мереж як каналу поширення перевіреної інформації та взаємодії з користувачами (таблиця 1.1). Завдяки цьому матеріали можуть публікуватися у більш динамічному форматі, що сприяє зручному перегляду та подальшому використанню в інформаційній роботі.

Таблиця 1.1 – Охоплення та взаємодія у соціальних мережах

Соціальна мережа	Кількість підписників	Посилання
Telegram	2 700	https://t.me/StopFake
Facebook	69 000	https://www.facebook.com/@stopfakeukraine
YouTube	27 300	https://www.youtube.com/@stopfakenews
X	43 400	https://x.com/stopfakingnews

На сайті StopFake є можливість переглянути широкий спектр матеріалів, зокрема рекомендації щодо розпізнавання фейкових відео та зображень, інтерв'ю з експертами, а також детальні розбори недостовірних новин (рисунки 1.5).

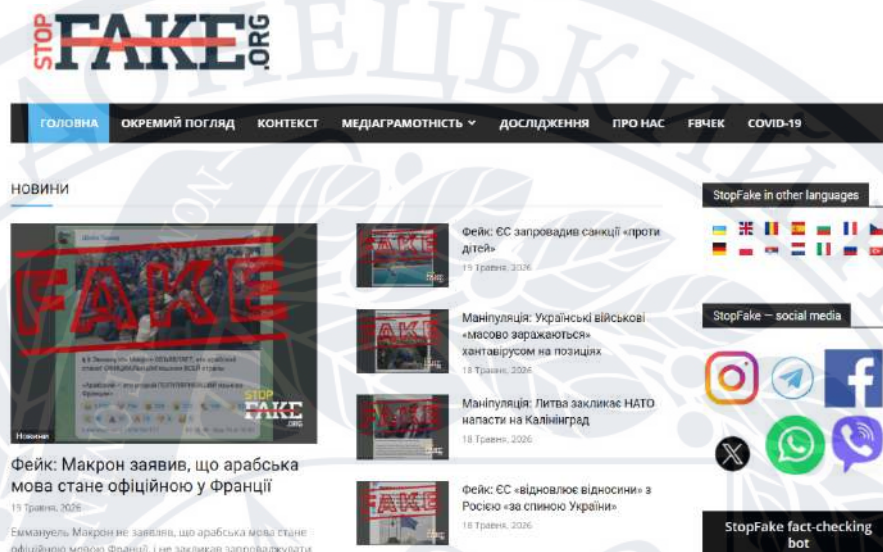


Рисунок 1.5 – Інтерфейс головної сторінки сайту StopFake [11]

Окрім розглянутих фактчекінгових платформ, варто звернути увагу на діяльність журналістського видання «Гвара Медіа», що функціонує у Харкові з 2015 року. Діяльність платформи охоплює кілька напрямів, серед яких онлайн-видання, фактчекінг, мультимедійна студія та міжнародна версія. Видання відзначене міжнародними нагородами, зокрема Free Media Awards 2025 та Zabel Human Rights Award, і входить до мережі International Fact-Checking Network, що підтверджує дотримання професійних стандартів перевірки інформації [12].

У межах розвитку цифрових інструментів фактчекінгу «Гвара Медіа» також реалізує чат-бот «Перевірка» (@perevir_bot), інтегрований у канали цифрової комунікації. Зазначений сервіс дозволяє користувачам надсилати матеріали для перевірки українською або англійською мовами, включаючи текст, фото, відео чи посилання, переглядати актуальні приклади фейків, а також проходити інтерактивні тести для самоперевірки (рисунки 1.6). У боті представлено понад 20 інформаційних матеріалів, присвячених медіаграмотності, зокрема темам цифрової комунікації, дипфейків і діяльності лідерів думок [13]. За весь період функціонування сервісом скористалися понад 54 000 користувачів, опрацьовано понад 113 000 запитів, серед яких виявлено майже 17 000 фейкових повідомлень

[12]. На початку повномасштабного вторгнення Міністерство цифрової трансформації України рекомендувало фактчекінговий бот «Перевірка» як ефективний інструмент протидії дезінформації [14].

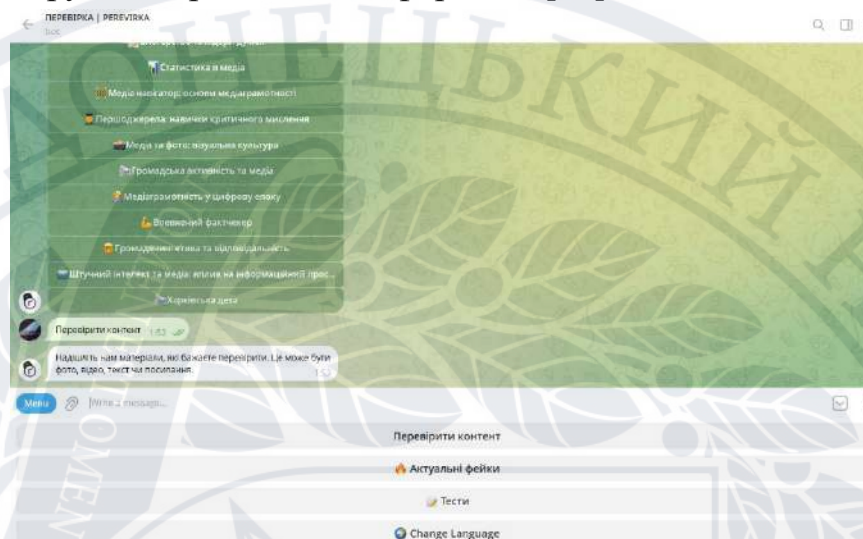


Рисунок 1.6 – Відображення функціональних можливостей чат-бота «Перевірка» [13]

Поряд із зазначеними ініціативами доцільно звернути увагу й на діяльність проекту VoxCheck, що функціонує в межах аналітичної платформи «Вокс Україна». Проект дотримується принципу відкритості, надаючи можливість користувачам самостійно ознайомитися з джерелами та логікою перевірки інформації. Станом на сьогодні база VoxCheck налічує понад 9000 перевірених висловлювань політиків і понад 7000 спростованих фейків, щомісяця поповнюючись приблизно на 100 нових матеріалів. Виявлення дезінформації здійснюється через моніторинг соціальних мереж, звернення аудиторії та співпрацю з медіа й партнерами. При цьому основна увага приділяється матеріалам, що мають значний суспільний резонанс або потенційно можуть впливати на поведінку та безпеку аудиторії (рисунок 1.7). Важливою складовою є багаторівнева перевірка кожного матеріалу, що забезпечує його достовірність і сприяє підвищенню рівня довіри до результатів фактчекінгу [15].

Важливим напрямом роботи VoxCheck є партнерство з міжнародними та вітчизняними організаціями. Проект підписав Кодекс етики Міжнародної мережі фактчекерів при Інституті Poynter і долучається до ініціативи Meta щодо

боротьби з дезінформацією. Також VoxCheck працює з медіаветеранами, зокрема «Forbes Україна» та «UA:Перший», здійснюючи фактологічну перевірку їхніх публікацій.

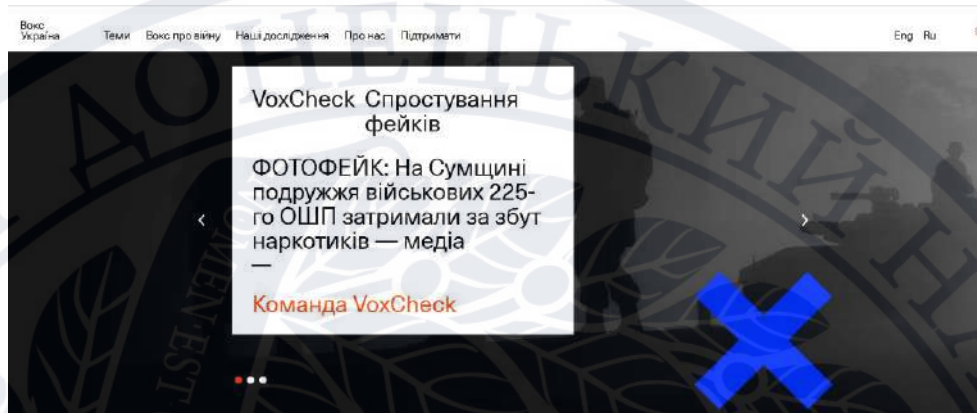


Рисунок 1.7 – Приклад спростування фейкової інформації на платформі VoxCheck [15]

На офіційному сайті Альянсу за забезпечення демократії (ASD) при Німецькому фонді Маршалла США можна знайти й інші цифрові інструменти, спрямовані на забезпечення інформаційної стійкості. Зокрема, Information Integrity Map – інтерактивну карту організацій і ресурсів, що працюють у сфері фактчекінгу, медіаграмотності, досліджень, моніторингу, а також розробки відповідних політик і стандартів. На платформі представлено 534 організації та 99 ресурсів із 112 країн світу (станом на 2024 рік). Ресурс демонструє масштабність міжнародної системи протидії інформаційним загрозам, у якій Україна посідає 9-те місце за кількістю представлених організацій та ініціатив (рисунок 1.8).

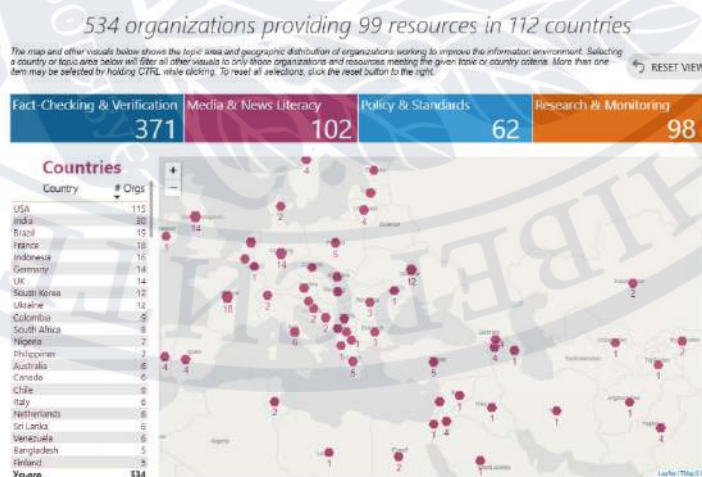


Рисунок 1.8 – Інтерактивна мапа Information Integrity Map [16]

Найпростішим і водночас одним із найпопулярніших інструментів для первинної перевірки візуального контенту є Google Об'єktiv (Google Lens). Його зручність полягає в тому, що користувач може завантажити зображення, фотографію або скриншот і швидко знайти в інтернеті візуально схожі чи ідентичні матеріали (рисунок 1.9). Це дає змогу встановити, чи публікувалося зображення раніше, у якому контексті воно використовувалося, а також чи не було його навмисно подано в хибному інформаційному контексті. Інструмент не потребує спеціальних технічних навичок, тому є зручним для повсякденного використання. Водночас його популярність підтверджується тим, що згідно з офіційною статистикою Google Lens застосовується більш ніж для 25 мільярдів запитів щомісяця [17].

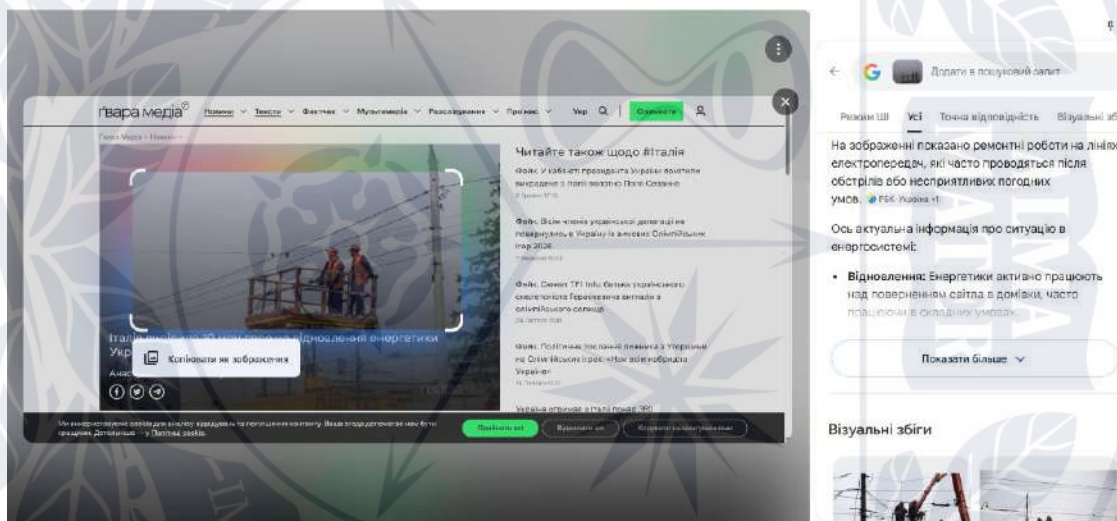


Рисунок 1.9 – Приклад використання Google Lens для перевірки зображення [17]

Проведений аналіз цифрових інструментів фактчекінгу свідчить про їхню різноманітність за функціональними можливостями, напрямками застосування та формами взаємодії з користувачем. Серед них є як універсальні пошукові сервіси, що дозволяють швидко знаходити вже опубліковані перевірки фактів (наприклад, Google Fact Check Explorer), так і спеціалізовані медіаплатформи, які системно виявляють та спростовують дезінформацію (StopFake, VoxCheck). Окрему групу становлять інтерактивні сервіси (чат-бот «Перевірка»), що забезпечують зворотний зв'язок та навчання через тести, а також візуальні інструменти (Google

Lens), призначені для перевірки контексту зображень. Така багаторівнева система дозволяє здобувачам освіти не лише швидко верифікувати інформацію, а й формувати системне розуміння механізмів дезінформаційних впливів. З метою систематизації отриманих результатів доцільно узагальнити зазначені інструменти та їхні функціональні можливості у вигляді таблиці (таблиця 1.2).

Таблиця 1.2 – Основні цифрові інструменти фактчекінгу та їх функціональні можливості

Інструмент	Тип	Основні можливості	Доступ
Google Fact Check Explorer	Пошуковий сервіс	Пошук фактчеків за ключовими словами, фільтри, перевірка зображень	Безкоштовно, онлайн
StopFake	Медіаплатформа	Спростування фейків, аналітика, навчальні матеріали	Безкоштовно, онлайн
VoxCheck	Аналітичний проєкт	Дописи на різні теми, база фейків, багаторівнева верифікація	Безкоштовно, онлайн
«Перевірка» (чат-бот)	Інтерактивний сервіс	Перевірка контенту, тести, робота з текстом/фото/відео	Безкоштовно, Telegram (54K+ користувачів)
Google Lens	Візуальний інструмент	Пошук зображень, перевірка контексту	Безкоштовно, мобільний додаток

Отже, цифрові інструменти фактчекінгу формують комплексну систему протидії дезінформації, що поєднує спеціалізовані платформи, медіаресурси, інтерактивні сервіси та інструменти верифікації візуального контенту. Їх використання сприяє розвитку навичок критичного аналізу інформації, забезпечує доступ до перевірених даних і підвищує ефективність формування інформаційної стійкості в освітньому середовищі.

РОЗДІЛ 2.

АНАЛІЗ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ СТІЙКОСТІ СЕРЕД ЗДОБУВАЧІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1. Аналіз результатів емпіричного дослідження довіри здобувачів вищої освіти до медіа та їхнього досвіду взаємодії з інформацією

Для дослідження особливостей використання цифрових технологій у процесі забезпечення інформаційної стійкості в освітньому середовищі серед здобувачів освіти Донецького національного університету імені Василя Стуса було проведено анонімне онлайн-анкетування з використанням сервісу Google Forms. Метою опитування було визначення особливостей споживання інформації студентською молоддю, оцінювання рівня довіри до різних медіа, виявлення практик перевірки інформації та з'ясування рівня обізнаності щодо цифрових інструментів протидії інформаційним загрозам. Отримані результати дали змогу визначити актуальні проблеми взаємодії здобувачів освіти з інформацією в цифровому середовищі та оцінити потенціал використання сучасних цифрових технологій для забезпечення інформаційної стійкості. У дослідженні взяли участь 57 студентів з різних факультетів (рисунок 2.1)..

Ваш факультет/інститут
57 відповідей

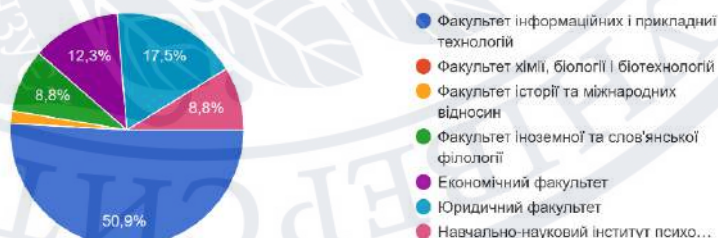


Рисунок 2.1 – Розподіл респондентів за факультетами/інститутами

Подібні дослідження проводяться регулярно на глобальному рівні, що дозволяє зіставити локальні результати з міжнародними тенденціями

споживання новин, довіри до медіа та сприйняття дезінформації. За Reuters Institute Digital News Report 2025 (48 ринків), взаємодія з традиційними медіа падає, а залежність від соцмереж, відеоплатформ і агрегаторів зростає. 58% респондентам у світі важко відрізнити правду від фейків в онлайн-новинах; чат-боти та ШІ як джерела новин використовують 7% опитаних щотижня (15% серед молоді до 25 років). Використання онлайн-платформ для отримання новин характеризується зростанням різноманітності каналів та розширенням спектра джерел: Facebook (36%) і YouTube (30%) залишаються найбільш популярними, тоді як Instagram і WhatsApp використовують по 19% користувачів, TikTok – 16%, а X – 12%. [18].

Отримані в межах власного дослідження результати загалом підтверджують ці тенденції та дають змогу простежити їх прояв у студентському середовищі. Згідно з результатами опитування, основним джерелом інформації для здобувачів освіти є телеграм-канали, які обрали 84,2% респондентів. Також популярними є TikTok (49,1%), Instagram (45,6%) та офіційні державні ресурси (45,6%). Менше опитаних звертаються до онлайн-ЗМІ (36,8%) і YouTube (26,3%), тоді як телебачення використовує лише 10,5% респондентів (рисунок 2.2).

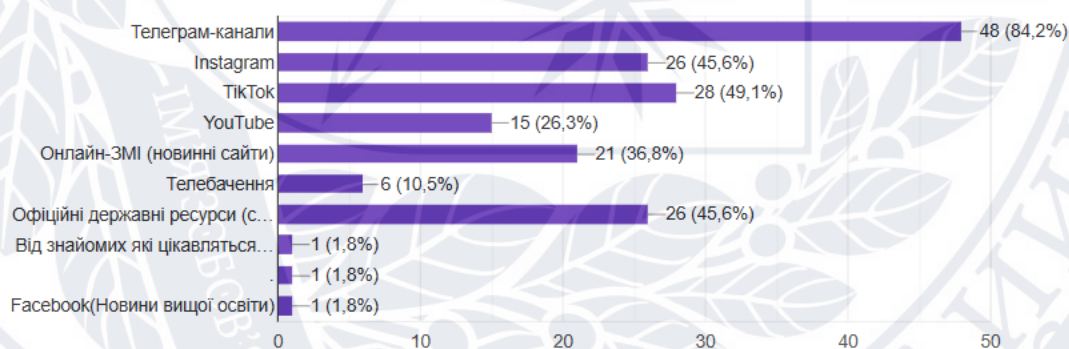


Рисунок 2.2 – Джерела отримання новин та суспільно важливої інформації респондентами

Після визначення основних джерел інформації доцільно звернути увагу на рівень довіри здобувачів освіти до них (рисунок 2.3), оскільки саме цей показник дає змогу глибше зрозуміти особливості їхньої інформаційної поведінки. Отримані результати свідчать, що найчастіше респонденти оцінювали свій рівень довіри на 3 бали – такий варіант обрали 35 осіб, або 61,4%. Довіру на рівні 4 балів

зазначили 15 опитаних, що становить 26,3%, тоді як максимальний показник, 5 балів, обрали лише 2 респонденти, або 3,5%. Водночас 5 осіб, або 8,8%, оцінили власну довіру на 2 бали, а оцінку 1 не обрав жоден учасник опитування. Таким чином, більшість респондентів виявили помірний, а не беззаперечний рівень довіри до основних джерел інформації, зберігаючи певну критичність і потребу в додатковій перевірці даних.

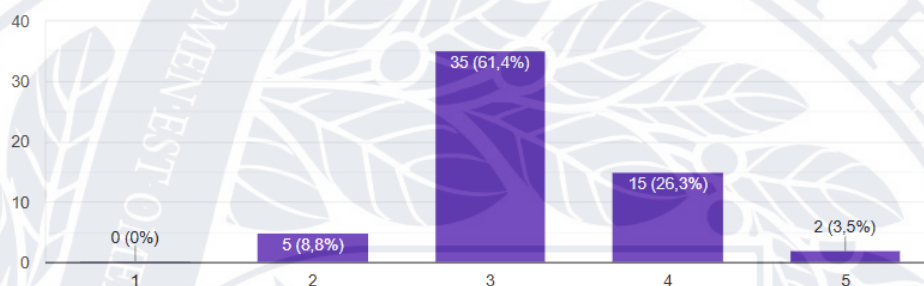


Рисунок 2.3 – Розподіл відповідей щодо загального рівня довіри до інформації з найчастіше використовуваних джерел (за 5-бальною шкалою)

Окрему увагу приділено аналізу частоти перевірки інформації перед її поширенням серед інших користувачів, оскільки саме ця поведінка є важливим показником рівня інформаційної стійкості та відповідального ставлення до споживання контенту. Перевірка достовірності повідомлень перед їх поширенням дозволяє зменшити ризики розповсюдження дезінформації та сприяє формуванню критичного мислення. З цією метою респондентам було поставлено запитання: «Як часто Ви перевіряєте інформацію, яка здається Вам сумнівною, перед тим як поділитися нею з іншими (репост, пересилання, обговорення)?» (рисунок 2.4).

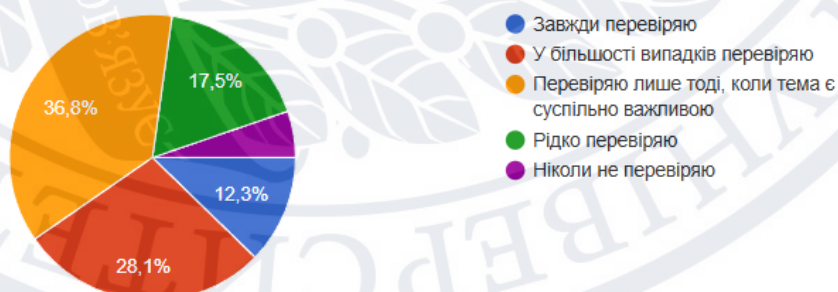


Рисунок 2.4 – Частота перевірки сумнівної інформації перед її поширенням

Аналіз відповідей показує, що найбільша частка респондентів, а саме 36,8%, перевіряє сумнівну інформацію лише тоді, коли тема є суспільно важливою. У

більшості випадків перевірку здійснюють 28,1% опитаних, тоді як 12,3% зазначили, що роблять це завжди. Разом з тим 17,5% респондентів рідко перевіряють інформацію перед її поширенням, а незначна частка взагалі цього не робить. З одного боку, більшість респондентів не демонструє повної довіри до своїх основних джерел інформації та час від часу перевіряє сумнівні матеріали, з іншого – регулярний фактчекінг для них не є усталеною практикою. Це підкреслює важливість того, щоб цифрові інструменти перевірки інформації застосовувалися не лише епізодично, а й системно, зокрема через інтеграцію в навчальний процес і повсякденну освітню діяльність.

Після цього варто перейти до оцінки власної обізнаності респондентів щодо цифрових інструментів перевірки інформації. Це дає змогу зрозуміти, наскільки готовність перевіряти сумнівний контент підкріплюється знанням конкретних засобів фактчекінгу та верифікації.

Для цього здобувачам освіти було запропоновано оцінити рівень своєї обізнаності за п'ятибальною шкалою (рисунок 2.5). Отримані результати свідчать, що переважна більшість опитаних визначає власну обізнаність як середню: 56,1% респондентів обрали 3 бали. Оцінку 4 бали зазначили 28,1% опитаних, а найвищий рівень, 5 балів, – 10,5%. Водночас низький рівень обізнаності зафіксовано у незначній частини респондентів: 3,5% оцінили свої знання на 2 бали, а 1,8% – на 1 бал. Це свідчить про те, що більшість здобувачів освіти мають базове уявлення про цифрові інструменти перевірки інформації, проте рівень їхньої практичної обізнаності переважно залишається помірним.

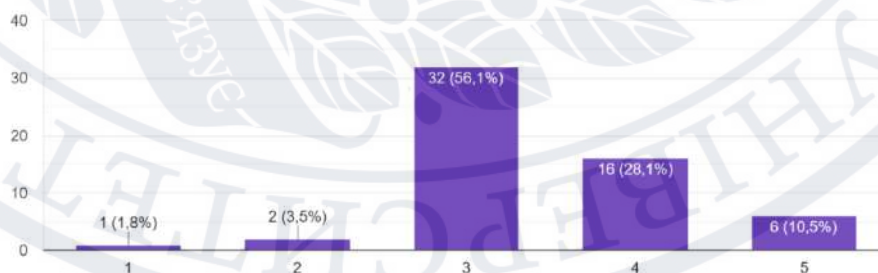


Рисунок 2.5 – Рівень обізнаності здобувачів освіти щодо цифрових інструментів перевірки інформації

Для поглиблення аналізу було з'ясовано, з якими труднощами здобувачі освіти найчастіше стикаються під час перевірки достовірності інформації в медіа (рисунк 2.6). Результати показали, що найбільшою проблемою є пошук надійного першоджерела інформації, на що вказали 26,3% опитаних. Майже однакова частка респондентів відзначила нестачу часу для детальної перевірки інформації та складність оцінювання достовірності візуального контенту (по 24,6%). Ще 12,3% учасників дослідження зазначили, що зазвичай не перевіряють інформацію, а така ж частка респондентів не завжди знає, яким джерелам можна довіряти.

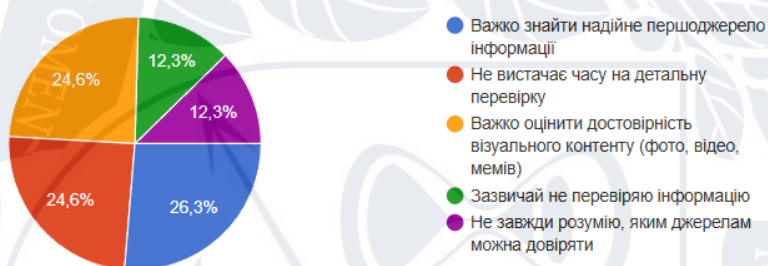


Рисунок 2.6 – Результати опитування щодо причин, що ускладнюють перевірку інформації перед поширенням

Наступним етапом дослідження було виявлення того, чи мають здобувачі освіти практичний досвід використання цифрових інструментів перевірки інформації (рисунк 2.7). Результати свідчать, що найбільша частка респондентів, а саме 36,8%, використовує такі інструменти лише іноді. Активно застосовують їх 12,3% опитаних. Водночас 17,5% респондентів зазначили, що чули про такі інструменти, але не вміють ними користуватися, ще 17,5% не використовували їх раніше, проте планують спробувати. Крім того, 15,8% опитаних раніше взагалі не чули про подібні засоби.

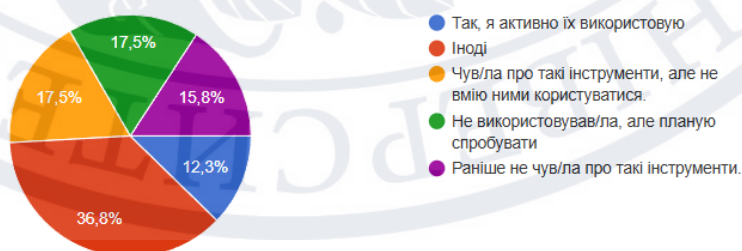


Рисунок 2.7 – Використання цифрових інструментів для перевірки достовірності інформації

Найважливішим завданням дослідження було визначити, який формат цифрового інструменту для перевірки інформації є найбільш зручним для здобувачів освіти, оскільки саме від цього залежить ефективність подальших розробок і можливості їх впровадження в освітнє середовище. Результати опитування (рисунок 2.8) показують, що найбільш зручним форматом респонденти вважають боти у месенджерах (Telegram, Viber тощо) – 50,9%. Значно менша частка опитаних надала перевагу інтегрованим інструментам у навчальні системи (19,3%) та мобільним застосункам (15,8%). Найменш популярним виявився формат вебсайтів, який обрали лише 14% респондентів.

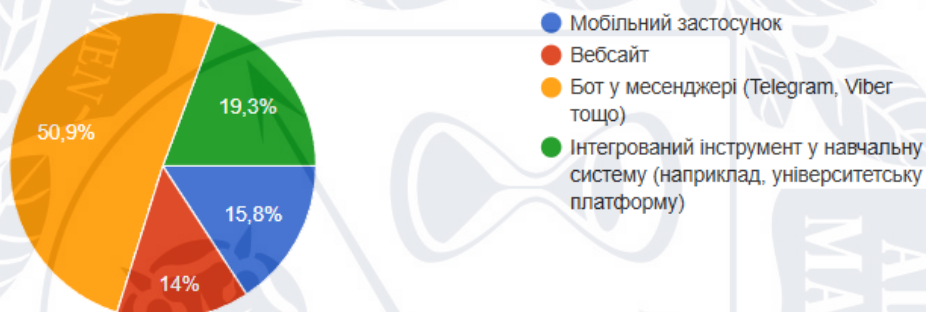


Рисунок 2.8 – Найзручніший формат цифрових інструментів для перевірки інформації

Поширення технологій штучного інтелекту змінило підходи до створення візуального контенту, зробивши цей процес швидшим і доступнішим. Використання спеціалізованих цифрових інструментів, зокрема Midjourney, DALL·E, Leonardo AI та Adobe Firefly, дозволяє генерувати різноманітні зображення й мультимедійні матеріали відповідно до потреб користувачів. Разом із перевагами таких технологій зростають і ризики їх недоброчесного використання, зокрема для створення дезінформаційного контенту [19].

Щоб з'ясувати, як респонденти оцінюють потенційні наслідки поширення ШІ-зображень у медіа, було запропоновано оцінити, наскільки їх використання підвищує ризик дезінформації за п'ятибальною шкалою. Більшість учасників оцінили цей ризик як високий: 66,7% обрали 5 балів, 26,3% – 4 бали, а 7% – 3 бали. Оцінки 1–2 бали не обрав ніхто, що свідчить про загальне сприйняття ШІ-зображень як чинника, який помітно підсилює ризики дезінформації.

Сучасні дослідження демонструють стрімке зростання обсягів синтетичного контенту: з 2022 року було створено мільярди зображень, згенерованих штучним інтелектом, і щодня з'являються мільйони нових. Це призводить до розмивання меж між реальністю та штучно створеними образами, ускладнюючи процес ідентифікації достовірної інформації. У таких умовах особливого значення набувають технології виявлення, цифрового маркування (водяних знаків) та автентифікації контенту, спрямовані на протидію дезінформації. Водночас інструменти розпізнавання ШІ-зображень, попри свою ефективність, потребують постійного вдосконалення, оскільки розвиток генеративних моделей ускладнює процес їх виявлення та створює нові виклики для інформаційної безпеки [20].

За окремими оцінками, понад 71% зображень створюються або редагуються із застосуванням технологій штучного інтелекту [21], що сприяє поширенню явища «штучних інфлюенсерів». У зв'язку з цим у межах опитування респондентам було запропоновано друге практичне завдання – обрати реальне фото серед кількох зображень, два з яких були пов'язані з Aitana Lopez [22], однією з найвідоміших ШІ-інфлюенсерів (рисунк 2.9).



Рисунок 2.9 – Набір зображень, запропонованих респондентам для визначення реального фото серед згенерованих ШІ

Під час виконання завдання з розпізнавання достовірного зображення лише 24,6% респондентів обрали правильне фото (варіант В), тоді як 54,4% віддали

перевагу фото Г, яке було згенерованим (рисунок 2.10). Тому визначити справжнє фото серед кількох зображень є непростим завданням.

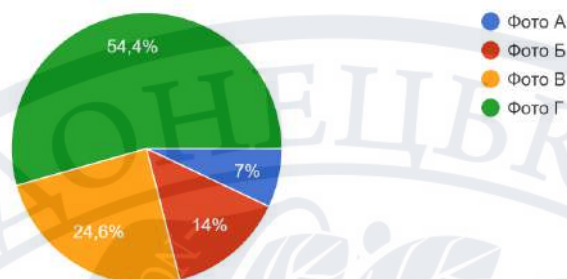


Рисунок 2.10 – Розподіл відповідей респондентів щодо визначення реального зображення

Сучасні цифрові сервіси (зворотний пошук зображень, спеціальні плагіни тощо) дають змогу швидко перевіряти підозрілий візуальний контент, і респонденти оцінюють навички роботи з цифровими інструментами як дієвий спосіб захисту від розповсюдження фейкових зображень (рисунок 2.11).

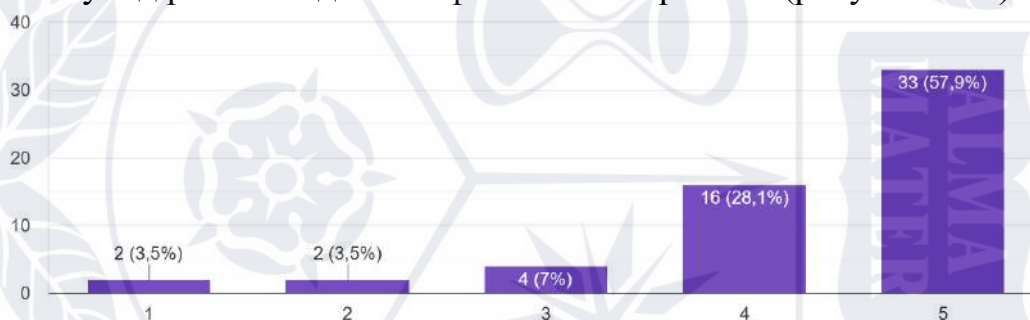


Рисунок 2.11 – Вплив цифрових навичок на зменшення ризику поширення фейкових зображень

Отже, оцінювання цифрових рішень, спрямованих на посилення інформаційної стійкості, має ґрунтуватися передусім на їхній практичній ефективності у типових для здобувачів освіти інформаційних ситуаціях. Важливими критеріями виступають відповідність інструмента конкретним завданням користувача, простота використання, швидкість роботи, зручність у звичних цифрових середовищах (зокрема месенджерах) і зрозумілість отриманих результатів. З огляду на ці критерії та виявлену в ході опитування перевагу здобувачів освіти щодо формату ботів у месенджерах, саме такі рішення доцільно обирати для інтеграції в освітній процес з метою розвитку критичного мислення та навичок перевірки інформації.

2.2 Можливість використання технології GPTs в освітньому середовищі

Відповідно до результатів емпіричного дослідження встановлено, що здобувачі вищої освіти вважають бот у месенджері найзручнішим інструментом перевірки інформації. З метою визначення найбільш ефективного способу реалізації такого інструмента було проаналізовано не лише формат чат-бота, а й інші сучасні цифрові рішення, зокрема вебплатформи, мобільні застосунки та інтерактивні сервіси (таблиця 2.1), які можуть бути використані без знань програмування.

Таблиця 2.1 – Порівняльна характеристика цифрових рішень для реалізації інструмента перевірки інформації

Спосіб реалізації	Переваги	Недоліки
GPTs	Швидке створення власного AI-помічника; можливість налаштування сценаріїв взаємодії; зручний інтерфейс	Створення можливе лише у платній версії ChatGPT, обмежена інтеграція із зовнішніми сервісами
Telegram-бот	Швидкий доступ через месенджер; можливість автоматизації відповідей	Обмежений функціонал у базовій версії; для розширеної автоматизації потребує налаштування API
Конструктори чат-ботів (ManyBot, Chatfuel)	Швидке налаштування; готові шаблони	Обмежений функціонал (бо, є платні тарифи); залежність від платформи
Вебсайт	Можливість структурування контенту; доступ через браузер	Менш зручна взаємодія; відсутність миттєвого зворотного зв'язку

Порівняльний аналіз свідчить, що кожен із розглянутих способів реалізації має свої переваги та недоліки, однак не всі вони однаково ефективні в контексті створення зручного та функціонального інструмента перевірки інформації. Зокрема, вебсайти та конструктори чат-ботів мають обмежені можливості для забезпечення гнучкої взаємодії з користувачем, тоді як чат-боти у месенджерах

потребують додаткового налаштування для досягнення повної автоматизації. Ураховуючи зазначене, особливу увагу доцільно приділити платформам, що поєднують простоту створення, гнучкість налаштування та можливості обробки складних запитів, серед яких виокремлюється технологія GPTs.

Технологія GPTs є одним із сучасних різновидів персоналізованих цифрових рішень, що функціонують на основі генеративного штучного інтелекту. GPTs – це спеціально налаштовані версії ChatGPT, які можна адаптувати до конкретних завдань або тематичних напрямів шляхом поєднання інструкцій, додаткових знань і окремих функціональних можливостей. Такий формат дозволяє створювати інструменти, орієнтовані не на загальну взаємодію, а на виконання чітко визначених дій, наприклад пояснення навчального матеріалу, структурування інформації, пошук відповідей у завантажених джерелах або підтримку користувача під час виконання певного типу завдань [24].

У січні 2024 року компанія OpenAI запустила платформу GPT Store, яка функціонує як спеціалізований маркетплейс для створення та поширення кастомізованих версій GPT. У межах платформи представлено широкий спектр додатків, орієнтованих на виконання конкретних завдань (рисунки 2.12).



Рисунок 2.12 – Інтерфейс GPT Store [24]

Під час запуску GPT Store компанія OpenAI також оголосила про намір впровадити програму монетизації для розробників кастомізованих GPTs. Передбачалося, що автори найбільш популярних AI-помічників зможуть

отримувати винагороду залежно від рівня взаємодії користувачів із створеними інструментами, що фактично перетворює GPT Store на аналог маркетплейсу цифрових AI-рішень [24].

В освітньому середовищі GPTs можна використовувати для різних потреб, зокрема як віртуального помічника, тематичного консультанта або інструмента індивідуального супроводу. Вони можуть бути налаштовані для допомоги у вивченні іноземних мов, підготовці до занять, поясненні складних тем, роботі з навчальними матеріалами, а також формуванні навичок самостійного пошуку та критичного аналізу інформації. Окремо варто зазначити, що такі інструменти доцільно використовувати у межах навчальних курсів або дисциплін, пов'язаних із медіаграмотністю. За їх допомогою здобувачі можуть перевіряти новини на достовірність, аналізувати інформаційні повідомлення, виявляти ознаки маніпуляцій, а також проходити інтерактивні завдання і тести, спрямовані на підвищення рівня медіаграмотності.

Наприклад, викладач або репетитор з англійської мови може створити власний GPTs, який пояснюватиме граматичні правила, добиратиме вправи відповідно до рівня учня, перевірятиме типові помилки, пропонуватиме лексичні завдання та підтримуватиме практику англomовного спілкування (рисунок 2.13).

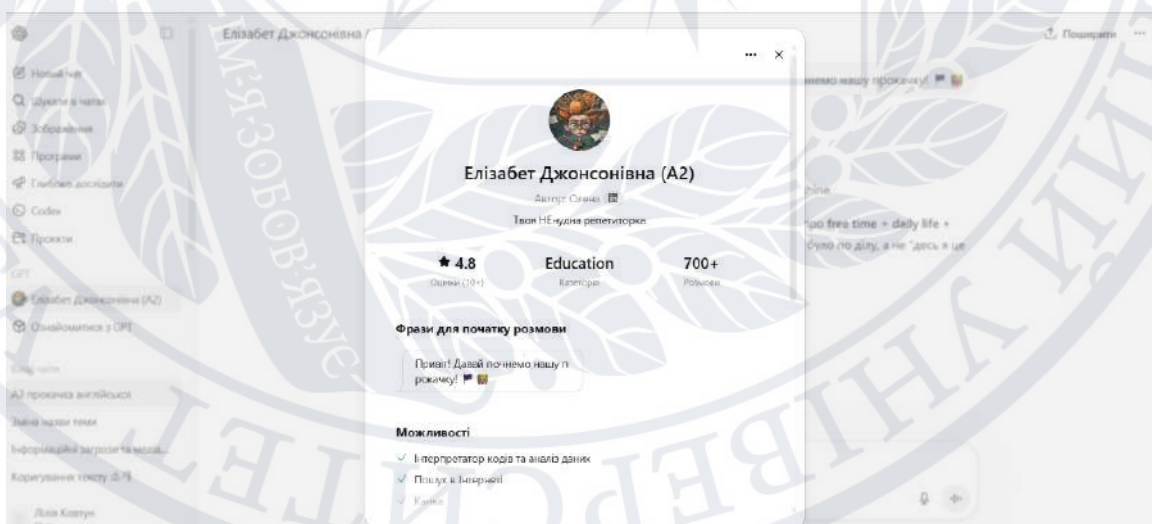


Рисунок 2.13 – Приклад авторського GPTs під назвою «Елізабет Джонсівна (A2)», створеного викладачкою для роботи з учнями [25]

У GPT Store представлені різноманітні освітні GPTs, зокрема помічники з вивчення математики, складання та редагування CV, опанування ефективних методів засвоєння складного навчального матеріалу, створення діаграм і візуалізацій, а також інструменти пошуку релевантних джерел для написання наукових і навчальних робіт. Високий рівень популярності таких інструментів підтверджується практикою їх використання: наприклад, GPT «Resume/CV & Interview – Job & Career Coach» налічує близько 12 мільйонів розмов і отримав понад 10 000 оцінок користувачів, що свідчить про значний попит на подібні цифрові рішення (рисунк 2.14).

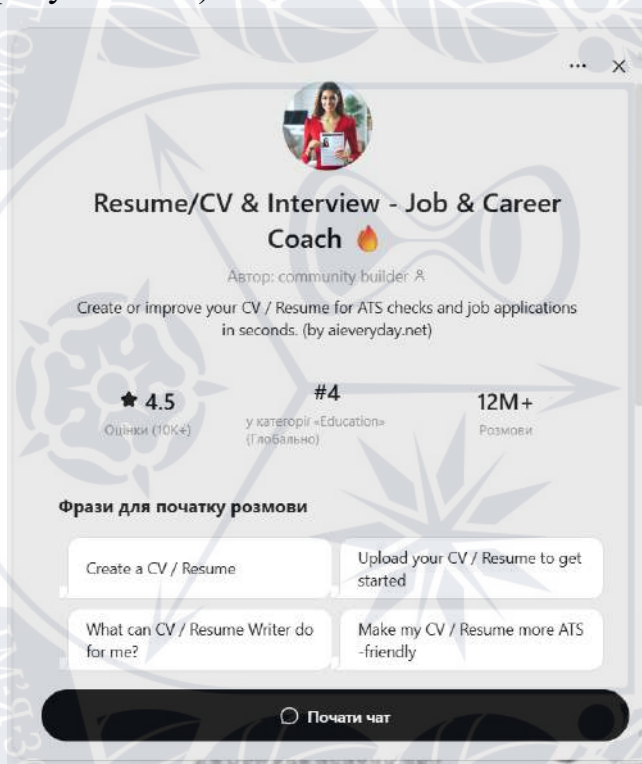


Рисунок 2.14 – GPT «Resume/CV & Interview – Job & Career Coach» [26]

Таким чином, використання технології GPTs відкриває широкі можливості для створення спеціалізованих освітніх інструментів, орієнтованих на вирішення конкретних навчальних завдань. З огляду на результати проведеного дослідження та виявлені потреби здобувачів освіти, доцільним є розроблення власного GPT-помічника, спрямованого на перевірку інформації та формування навичок медіаграмотності.

РОЗДІЛ 3.

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ЗАСОБІВ ПРОТИДІЇ ІНФОРМАЦІЙНИМ ЗАГРОЗАМ

3.1. Розробка прототипу GPTs-інструменту для освітнього середовища

В умовах стрімкої цифровізації інформаційного простору традиційні підходи до формування медіаграмотності вже не є достатніми, оскільки сучасні інформаційні впливи стають більш складними, технологічно опосередкованими та менш очевидними для розпізнавання. Саме тому на основі проведеного аналізу цифрових інструментів фактчекінгу та визначених потреб здобувачів освіти було доцільно розробити прототип GPTs-інструменту, адаптованого до використання в освітньому середовищі. Інструмент реалізовано у форматі AI-помічника, що забезпечує можливість взаємодії з користувачем у режимі діалогу, надання пояснень та підтримки у процесі аналізу інформації. Важливо, що створення такого інструменту не потребує навичок програмування, оскільки GPT можна налаштувати через вбудований конструктор, додаючи опис, інструкції, файли до наукової бази, фрази для початку розмови та дії (рисунки 3.1).

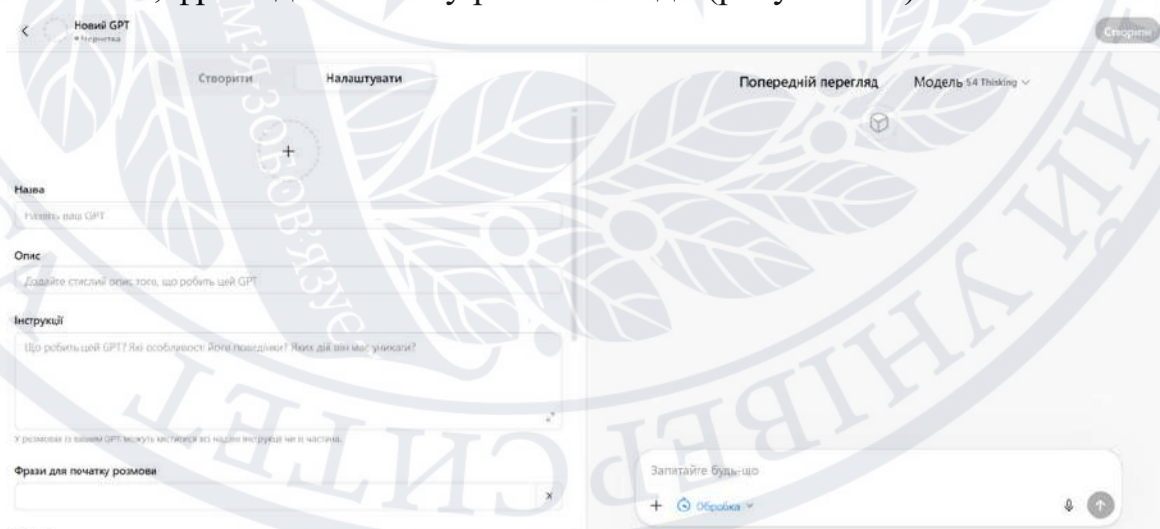


Рисунок 3.1 – Інтерфейс налаштування нового GPT у середовищі ChatGPT

У межах цього дослідження запропоновано розробку власного прототипу GPTs-інструменту, орієнтованого на потреби освітнього середовища у сфері

протидії інформаційним загрозам. Інструмент створено для того, щоб здобувачі освіти мали можливість перевіряти інформацію, яку вони використовують у навчальних і наукових роботах. Це включає верифікацію фактів, статистичних даних, цитат та посилань на джерела під час підготовки курсових, дипломних робіт, магістерських дисертацій і наукових публікацій. Така функціональність дозволяє уникнути використання неперевірених даних та підвищує дотримання академічної доброчесності.

Основним призначенням запропонованого GPTs-інструменту є допомога користувачеві у перевірці різних типів контенту, зокрема фотографій, текстових повідомлень, посилань та інших матеріалів, що можуть містити ознаки дезінформації (рисунк 3.2). Пошук і перевірка інформації здійснюватимуться на основі перевірених джерел, зокрема матеріалів фактчекінгових платформ та офіційних ресурсів, таких як StopFake, VoxCheck, повідомлення державних установ, «Радіо Свобода» та «Слово і діло», що забезпечує підвищення достовірності результатів перевірки.

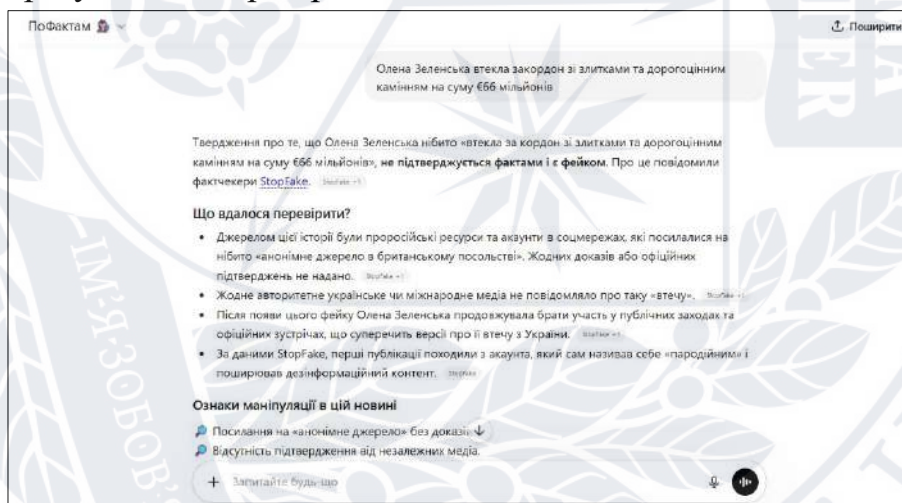


Рисунок 3.2 – Приклад аналізу потенційно маніпулятивного повідомлення в GPTs-інструменті «ПоФактам»

Окрім функції перевірки інформації, інструмент спрямований на підвищення рівня обізнаності користувачів щодо фактчекінгу, дезінформації та принципів критичного сприйняття інформації. Користувач має можливість отримувати роз'яснення щодо виявлення маніпулятивних повідомлень, перевірки достовірності джерел, особливостей верифікації візуального контенту,

а також рекомендації щодо оцінювання надійності інформації. Для закріплення отриманих знань та розвитку практичних навичок фактчекінгу інструмент пропонує виконання тестових завдань і практичних кейсів, що передбачають не лише аналіз текстової інформації, а й перевірку візуального контенту. У процесі виконання завдань реалізовано елементи гейміфікації у вигляді системи умовних балів («монеток»), які нараховуються за правильні відповіді. Після накопичення визначеної кількості балів користувач отримує доступ до додаткового навчального матеріалу у форматі файлу з покроковими рекомендаціями щодо протидії дезінформації.

Початковим етапом розробки стало налаштування авторського GPTs-інструменту «ПоФактам». Було визначено назву, розроблено дизайн логотипу та сформульовано короткий опис, що відображає основне призначення інструмента: «Цифровий помічник для перевірки сумнівного контенту та вдосконалення знань з фактчекінгу». Особливу увагу приділено розробці базових інструкцій, які визначають логіку функціонування GPTs-інструмента. У них закладено принципи перевірки інформації, орієнтацію на використання надійних джерел, а також вимоги до змісту й структури відповідей. Крім того, налаштовано фрази для початку взаємодії з користувачем, серед яких: «Що таке дезінформація?», «Запропонуй завдання для тренування навичок фактчекінгу», «Перевір, чи є це повідомлення маніпулятивним?» та «Яким джерелам можна довіряти?» (рисунк 3.3).

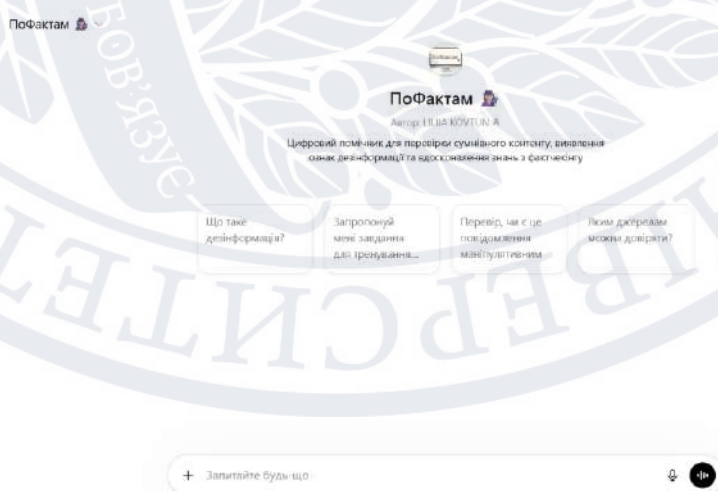


Рисунок 3.3 – Вигляд GPTs-інструмента «ПоФактам»

Наступним етапом розробки стало формування бази знань та сценаріїв роботи GPTs-інструмента. База знань забезпечує використання перевірених джерел інформації та орієнтує відповіді на тематику фактчекінгу, дезінформації й інформаційної стійкості. Сценарії роботи визначають особливості взаємодії з користувачем, порядок реагування на різні типи запитів і структуру відповідей. Наявність зазначених компонентів сприяє підвищенню точності відповідей, дотриманню єдиної логіки роботи інструмента та зменшенню ризику поширення неперевіреної інформації.

До основних елементів належать:

- перелік джерел, на основі яких формується відповідь користувачу. До них віднесено перевірени фактчекінгові ресурси та офіційні інформаційні платформи, що забезпечують достовірність наданої інформації;
- шаблони відповідей, які визначають структуру взаємодії з користувачем та забезпечують уніфікований підхід до перевірки інформації;
- сценарії реагування на різні типи запитів, зокрема у випадках, коли користувач звертається із запитом щодо перевірки новини, отримання довідкової інформації або вводить окремі ключові слова;
- обмеження щодо використання нецензурної лексики та образливих висловлювань, що спрямовані на забезпечення коректної та етичної взаємодії з користувачем.

Окрему увагу було приділено налаштуванню параметрів функціонування GPTs-інструмента, зокрема вибору моделі та визначенню доступних можливостей (рисунок 3.4). Під час налаштування було активовано функції пошуку інформації в мережі Інтернет, створення зображень, а також інтерпретатора коду та аналізу даних. Їх використання розширює функціональні можливості інструмента та підвищує ефективність виконання поставлених завдань. Зокрема, пошук в Інтернеті забезпечує доступ до актуальних відомостей і дозволяє звертатися до зовнішніх джерел під час перевірки інформації. Інструменти аналізу даних підтримують опрацювання інформаційних масивів та

виконання аналітичних операцій, а функція створення зображень може використовуватися для візуалізації окремих матеріалів. Сукупність зазначених можливостей сприяє більш комплексному виконанню завдань, пов'язаних із перевіркою, аналізом та представленням інформації.

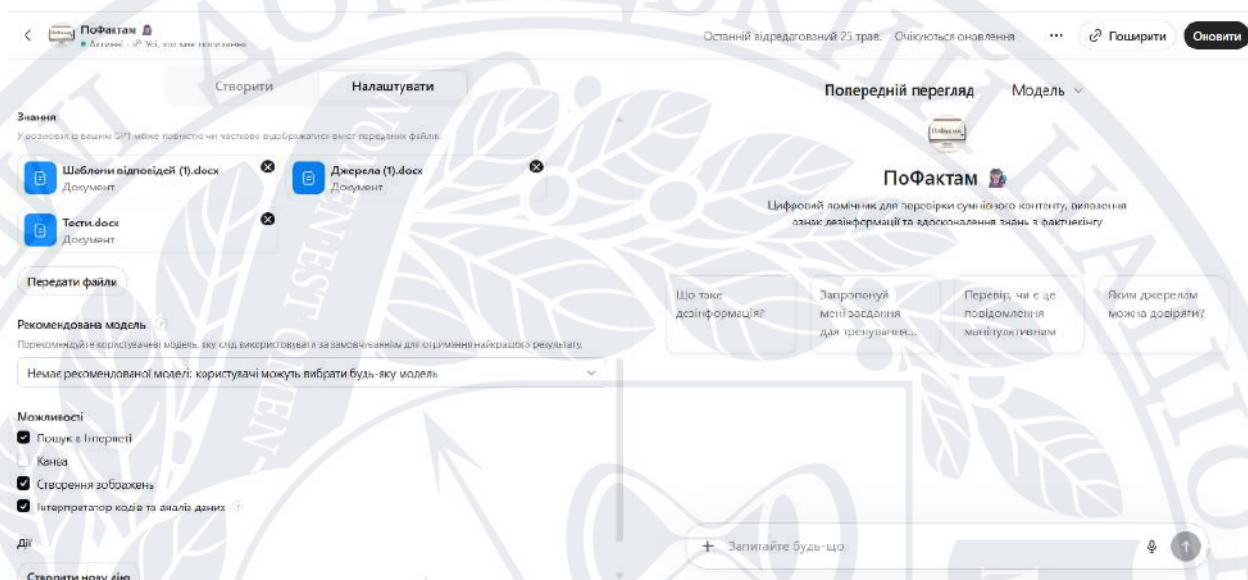


Рисунок 3.4 – Інтерфейс налаштування GPTs-інструмента «ПоФактам»

Перевірка функціональних можливостей GPTs-інструмента здійснювалася шляхом моделювання взаємодії користувача з інструментом у форматі виконання навчальних завдань. Було сформовано промпт із запитом на пропозицію завдань, спрямованих на розвиток навичок фактчекінгу, у відповідь на який інструмент запропонував пройти інтерактивне тестування. Такий підхід дав змогу оцінити не лише коректність роботи інструмента, а й його здатність організовувати навчальну взаємодію з користувачем. У межах цього сценарію передбачено послідовну структуру роботи: привітання, ознайомлення з правилами проходження тестування, надання завдань, перевірку відповідей та формування зворотного зв'язку. Після кожної відповіді користувач отримує інформацію про правильність виконання завдання, що сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу. Як показано на рисунку 3.5, інструмент також реалізує елементи гейміфікації, зокрема систему накопичення умовних балів («монеток») за правильні відповіді. Кожна правильна відповідь оцінюється у дві монетки. Така

система дозволяє візуалізувати результати виконання завдань та забезпечує більш зрозуміле оцінювання відповідей користувача.

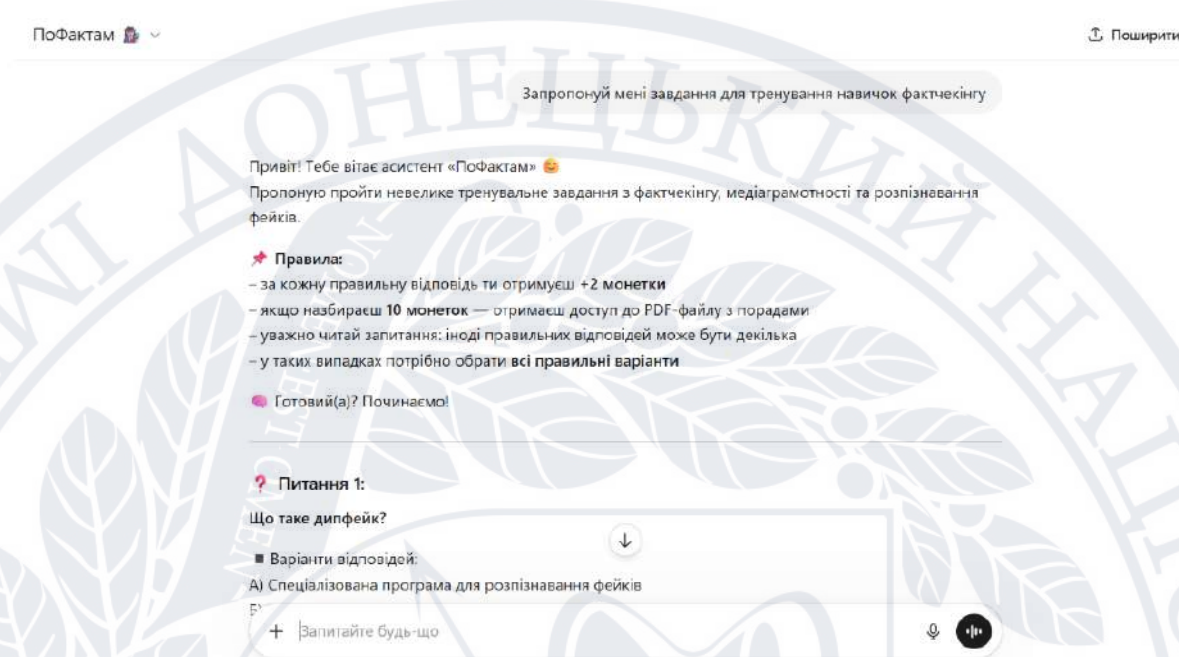


Рисунок 3.5 – Приклад реалізації навчального сценарію у GPTs-інструменті «ПоФактам»

Завершальним елементом навчального сценарію є отримання користувачем додаткового навчального матеріалу після успішного виконання запропонованих завдань. Після накопичення десяти монеток користувач отримує доступ до PDF-файлу з покроковими рекомендаціями щодо протидії дезінформації (рисунок 3.6). Такий механізм поєднує елементи гейміфікації та навчання, підтримуючи зацікавленість користувача в проходженні завдань і водночас сприяючи закріпленню отриманих знань. Навчальний матеріал містить алгоритм дій, який може бути використаний під час перевірки сумнівних повідомлень, оцінювання достовірності джерел та виявлення ознак маніпулятивного контенту. Зміст рекомендацій сформовано на основі власного досвіду вивчення питань фактчекінгу, медіаграмотності та протидії дезінформації. Матеріал може слугувати додатковим практичним орієнтиром під час роботи з інформацією та сприяти більш усвідомленому підходу до її оцінювання.



Рисунок 3.6 – Алгоритм протидії дезінформації

Для оцінювання роботи GPTs-інструмента «ПоФактам» було проведено тестування за участю понад 20 користувачів. За результатами використання інструмента позитивно оцінено зручність роботи, наявність навчальних завдань та можливість швидко отримувати інформацію щодо перевірки фактів. Разом із тим виявлено окремі випадки відхилення від заданих шаблонів відповідей.

Подальший напрям розвитку запропонованого рішення може бути реалізований у форматі Telegram-бота. З огляду на те, що GPTs-інструменти не підтримують прямої інтеграції з Telegram, для створення такого рішення доцільно використати напрацьовані в процесі розробки GPTs базу знань, інструкції, типові сценарії взаємодії з користувачем та шаблони відповідей, відтворивши їх логіку за допомогою API моделей OpenAI у серверній частині бота. Адаптація цих компонентів дасть змогу відновити основні функціональні можливості інструмента в середовищі Telegram та розширити можливості його використання для перевірки інформації, підтримки навчальної діяльності й розвитку навичок фактчекінгу у здобувачів освіти.

Отже, у межах підпункту розроблено прототип GPTs-інструмента «ПоФактам», який поєднує функції перевірки інформації, навчальної підтримки та розвитку практичних навичок користувачів. Технологія GPTs може використовуватися для розв’язання завдань, пов’язаних із перевіркою інформації

та протидією дезінформації в освітньому середовищі. Створення й налаштування такого інструмента не потребує знань програмування, що розширює можливості його використання в освітній діяльності. Застосування структурованих сценаріїв взаємодії, перевірених джерел та елементів гейміфікації сприяє розвитку навичок критичного аналізу інформації та фактчекінгу.

3.2 Практичні рекомендації для закладів освіти щодо використання цифрових засобів забезпечення інформаційної стійкості

Формування навичок роботи з інформацією потребує не лише теоретичної підготовки, а й практичного застосування цифрових інструментів. У зв'язку з цим важливого значення набуває організація занять із використанням інтерактивних форм навчання. Такий підхід дозволяє не лише закріпити отримані знання, а й сформувані вміння аналізувати інформацію, перевіряти достовірність повідомлень, знаходити першоджерела та виявляти ознаки маніпулятивного контенту. Робота з реальними інформаційними матеріалами дає можливість наблизити навчальну діяльність до сучасних умов цифрового середовища та підготувати здобувачів освіти до самостійної роботи з інформацією. З огляду на це сформовано практичні рекомендації щодо використання цифрових технологій для забезпечення інформаційної стійкості, які доцільно реалізовувати за поетапною схемою (рисунок 3.7).

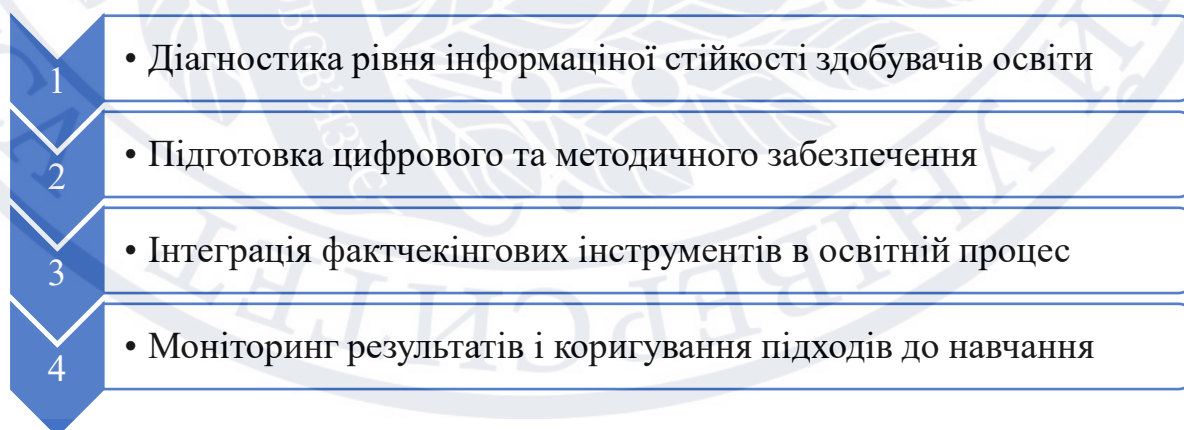


Рисунок 3.7 – Поетапний план впровадження цифрових технологій для забезпечення інформаційної стійкості

Запропоновані рекомендації потребують створення відповідних організаційних і технічних умов для реалізації. Насамперед йдеться про забезпечення доступу до цифрових інструментів, наявність стабільного інтернет-з'єднання та підготовку педагогічних працівників до використання таких засобів у навчальному процесі. Оцінювання результативності впровадження запропонованих рекомендацій може здійснюватися за такими показниками, як успішність виконання завдань із перевірки інформації, здатність самостійно знаходити та аналізувати джерела, а також якість використання інформаційних ресурсів у навчальній і науковій діяльності.

Інтеграція цифрових інструментів може здійснюватися у межах наявних навчальних дисциплін або шляхом розробки окремих освітніх компонентів, зокрема факультативних курсів чи тренінгових програм. Як приклад, персоналізований GPTs-інструмент у поєднанні з Telegram-ботом може бути використаний у межах навчального модуля з медіаграмотності або фактчекінгу, де здобувачі освіти можуть виконувати практичні завдання з перевірки достовірності новин.

Доцільним є застосування освітніх платформ, які дозволяють реалізовувати тестові завдання, симуляції та кейс-методи, що сприяють моделюванню реальних інформаційних ситуацій (таблиця 3.1). Зокрема, здобувачам освіти можуть пропонуватися завдання з перевірки новинних повідомлень, пошуку першоджерел, аналізу фотографій, визначення ознак маніпуляції та оцінювання достовірності інформації. Особливу увагу доцільно приділяти аналізу інформації, що поширюється в соціальних мережах, оскільки саме ці платформи є одним із основних джерел отримання новин. У межах таких занять здобувачі освіти можуть аналізувати повідомлення, визначати наявність емоційно забарвлених формулювань, перевіряти наведені факти та встановлювати першоджерело інформації. Важливим компонентом також є проведення онлайн-квізів і тренажерів, спрямованих на розпізнавання фейкових повідомлень та маніпулятивного контенту, що дає можливість оперативно оцінювати рівень засвоєння матеріалу та виявляти теми, які потребують додаткового опрацювання.

Крім того, використання інтерактивних форматів навчання мотивує до активної роботи з навчальними матеріалами.

Таблиця 3.1 – Приклади цифрових інструментів для забезпечення інформаційної стійкості

Формат	Цифрові інструменти	Мета використання	Очікуваний результат
Інтерактивні платформи для створення тестів	Kahoot, Quizizz, Майстер-Тест	Перевірка теоретичних знань та виконання практичних завдань	Розвиток критичного мислення та поглиблення знань
Гейміфікація	Classcraft, LearningApps, Genially	Підвищення зацікавленості у навчальному процесі та мотивації до навчання	Активізація навчальної діяльності, розвиток практичних навичок
Інтелектуальні цифрові помічники	GPT-асистент	Аналіз інформації, навчання фактчекінгу, виявлення ознак маніпуляції	Формування навичок перевірки інформації в реальному часі
Фактчекінг та верифікація інформації	StopFake, VoxCheck, Google Images, InVID	Перевірка достовірності інформації та джерел	Формування навичок критичного аналізу інформації

Також під час використання цифрових інструментів слід дотримуватися принципів безпеки та етики, зокрема забезпечувати захист особистих даних здобувачів освіти та інформувати щодо обмежень ШІ-помічників. Це дозволяє уникнути порушень академічної доброчесності, зокрема фабрикації (створення вигаданих фактів, джерел або даних) та фальсифікації (модифікації реальних джерел, цитат чи статистики для підтвердження потрібного висновку). Використання цифрових інструментів фактчекінгу та AI-помічників для перевірки інформації допомагає здобувачам освіти уникати вживання неперевіраних матеріалів у навчальних і наукових роботах, що формує

відповідальне ставлення до цифрових технологій та розвиток власної критичної позиції щодо інформації.

Отже, використання цифрових засобів у навчальному процесі створює додаткові можливості для формування інформаційної стійкості та розвитку навичок перевірки інформації. Запропоновані рекомендації спрямовані на поєднання теоретичної підготовки з практичним застосуванням цифрових інструментів для аналізу та перевірки інформації. Їх реалізація сприятиме розвитку навичок критичного аналізу інформації, виявлення дезінформації та дотримання принципів академічної доброчесності в освітньому середовищі.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження здійснено комплексний аналіз питань, пов'язаних із забезпеченням інформаційної стійкості в освітньому середовищі. Розглянуто особливості використання цифрових технологій для перевірки інформації, розвитку навичок критичного мислення та протидії дезінформації.

Відповідно до поставлених завдань отримано такі результати:

1. Проаналізовано наукові підходи до розуміння інформаційної стійкості та узагальнено основні компоненти, що забезпечують ефективну роботу з інформацією в освітньому середовищі. Встановлено взаємозв'язок між критичним мисленням, медіаграмотністю, цифровою грамотністю та відповідальним використанням інформаційних ресурсів. Результатом аналізу стало формування власного визначення поняття «інформаційна стійкість» з урахуванням особливостей освітнього середовища.
2. Досліджено функціональні можливості сучасних цифрових інструментів перевірки інформації та обґрунтовано доцільність їх використання в освітньому процесі. Встановлено, що такі інструменти можуть застосовуватися не лише для перевірки інформації, а й для розвитку навичок фактчекінгу, критичного мислення та аналізу джерел.
3. За результатами емпіричного дослідження встановлено, що основними джерелами отримання інформації серед здобувачів вищої освіти є Telegram, TikTok та Instagram. Виявлено недостатній рівень використання спеціалізованих інструментів фактчекінгу та наявність труднощів під час пошуку першоджерел, перевірки візуального контенту й оцінювання достовірності інформації. Практичне завдання з розпізнавання ІШ-зображень продемонструвало складність відмежування реального контенту від згенерованого, що підтверджує актуальність розвитку навичок перевірки інформації.

4. Обґрунтовано можливості використання технології GPTs для підтримки освітньої діяльності та перевірки інформації. До основних переваг належать адаптація до конкретної тематики, використання власної бази знань, налаштування сценаріїв взаємодії з користувачами та простота створення.

5. Практичним результатом дослідження стала розробка GPTs-інструмента «ПоФактам», призначеного для перевірки інформації та розвитку навичок фактчекінгу. Для його функціонування сформовано базу знань, визначено перелік перевірених джерел, розроблено сценарії взаємодії з користувачами та реалізовано інтерактивні навчальні завдання. Проведене тестування за участю понад 20 користувачів підтвердило зручність використання інструмента та дозволило визначити напрями його подальшого вдосконалення.

6. На основі результатів дослідження розроблено практичні рекомендації для закладів освіти щодо використання цифрових технологій у роботі з інформацією. Запропоновано поетапний підхід до організації роботи з цифровими інструментами, який передбачає оцінювання рівня підготовки здобувачів освіти, підбір відповідних засобів, проведення практичних занять та аналіз отриманих результатів.

Отримані результати підтверджують доцільність використання цифрових технологій для забезпечення інформаційної стійкості в освітньому середовищі. Поєднання інструментів фактчекінгу, технологій штучного інтелекту та практикоорієнтованих підходів до навчання створює додаткові можливості для розвитку навичок перевірки інформації й критичного мислення. Подальші дослідження доцільно спрямувати на вдосконалення розробленого інструмента «ПоФактам» та розширення можливостей використання технологій штучного інтелекту в освітній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ПОСИЛАНЬ

1. Петровський О. М. Громадянська компетентність та інформаційна стійкість в епоху дезінформації. *Безпечне освітнє середовище: нові виклики та сучасні рішення в умовах воєнного і повоєнного часу* : збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів IV Всеукраїнської науково-практичної конференції, 06 березня 2026 р. Тернопіль, 2026. С. 15-26. URL: <https://eir.kristti.com.ua/storage/app/uploads/public/69d/79a/f75/69d79af75cad5326232842.pdf#page=15> (дата звернення: 10.05.2026).
2. O'Neil M., Ackland R., Cunneen, R. Building resilience with information literacy and information health : Canberra: DCPC / News & Media Research Centre, University of Canberra, 2023. URL: <https://apo.org.au/node/323760> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Авраменко М. В, Авраменко Д. О. Методи протидії інформаційним бульбашкам в соціальних мережах: практичний аспект забезпечення інформаційної стійкості. *Вісник Національного університету оборони України*. 2025. №3. С. 7-14. URL: <https://visnyk.nuou.org.ua/article/view/322407/316534> (дата звернення: 01.03.2026).
4. Information resilience: understanding and protecting against misinformation: synthesis report, Australian Government Office of the Chief Scientist, 2026. URL: <https://www.chiefscientist.gov.au/news-and-media/information-resilience-understanding-and-protecting-against-mis-and-disinformation> (дата звернення: 10.05.2026).
5. Слинькова Т., Ласкова-Ярмоленко А. Медіаграмотність в системі освіти: вимоги сучасності у сфері соціальної комунікації. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2024. 1 (32). С. 100-105. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/743430/1/13.pdf> (дата звернення: 10.05.2026).
6. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 № 1556-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text> (дата звернення: 15.04.2026).

7. Горбань Ю. І., Олійник О. М., Інформаційна культура особистості в цифрову епоху: до питання академічної доброчесності. *Вісник Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв* : наук. журнал. 2024. №1. С. 63-70. URL: https://elib.nakkkim.edu.ua/bitstream/handle/123456789/5408/Visnyk_2024_1_DOI-63-70.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 15.05.2026).
8. Кваліфікаційні бакалаврські роботи. Наукові видання ДонНУ імені Василя Стуса. URL: <https://jqbthe.donnu.edu.ua/issue/view/637> (дата звернення: 15.05.2026).
9. Duarte F. Amount of Data Created Daily. 2026. URL: <https://explodingtopics.com/blog/data-generated-per-day> (дата звернення: 10.05.2026).
10. Google Fact Check Explorer. URL: <https://toolbox.google.com/factcheck/explorer/search/list:recent;hl=uk> (дата звернення: 23.05.2026).
11. StopFake. URL: <https://www.stopfake.org/uk/golovna> (дата звернення: 15.05.2026).
12. Гвара Медіа. URL: <https://gwaramedia.com/> (дата звернення: 15.05.2026).
13. Чат-бот для перевірки сумнівних новин. URL: https://t.me/perevir_bot (дата звернення: 12.03.2026).
14. Публікація Міністерства цифрової трансформації України : сторінка в Facebook. URL: <https://www.facebook.com/mintsyfra/posts/372368648265791> (дата звернення: 12.03.2026).
15. VoxCheck. URL: <https://voxcheck.voxukraine.org/> (дата звернення: 25.05.2026).
16. Information Integrity Organization Map and Resources. URL: <https://securingdemocracy.isd.ngo/information-integrity-map/> (дата звернення: 12.03.2026).
17. How well do you know Google Search? URL: <https://surl.li/yvmkbn> (дата звернення: 13.03.2026).

18. Newman N. Overview and key findings of the 2025 Digital News Report. URL: <https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/digital-news-report/2025/dnr-executive-summary> (дата звернення: 13.03.2026).
19. Артеменкова О.М., Василенко В.Ю., Ковтун Л.П. Використання штучного інтелекту в соціальних мережах як зброї інформаційної війни. *Вісник книжкової палати*. 2025. №8. URL: <http://visnyk.ukrbook.net/article/view/339525> (дата звернення: 13.03.2026).
20. Carson D. Seeing is no longer believing: Artificial Intelligence's impact on photojournalism. URL: <https://jsk.stanford.edu/news/seeing-no-longer-believing-artificial-intelligences-impact-photojournalism> (дата звернення: 13.05.2026).
21. AI in Social Media: Key Statistics 2025. URL: <https://artsmart.ai/blog/ai-in-social-media-statistics/> (дата звернення: 20.05.2026).
22. Fit Aitana : сторінка в Instagram. URL: https://www.instagram.com/fit_aitana/ (дата звернення: 26.12.2025).
23. Custom GPTs. URL: <https://academy.openai.com/public/clubs/work-users-yujqu/resources/custom-gpts> (дата звернення: 13.05.2026).
24. Introducing the GPT Store. URL: <https://openai.com/index/introducing-the-gpt-store> (дата звернення: 13.05.2026).
25. Елізабет Джонсонівна (A2). URL: <https://chatgpt.com/g/g-675bf4b0d68081919661ac6329530933-elizabet-dzhonsonivna-a2> (дата звернення: 24.05.2026).
26. Resume/CV & Interview – Job & Career Coach. URL: <https://chatgpt.com/g/g-MPzLx3VuB-resume-cv-interview-job-career-coach> (дата звернення: 13.05.2026).